

האם מילים יכולות להרוג? על המתח בין חופש הביטוי והסתה.

הדיון הישראלי המובהק, העוסק בכוחן של מילים לחולל מציאות, קשור לרצח רבין. הימים שלאחר הסכם אוסלו היו רוויים במתיחות פנימית, לנוכח גל פיגועים ששטף את הארץ ולאור מדיניותה של הממשלה. הפגנות ענק, בהן הביעו אזרחים את חששותיהם וכעסם, נערכו ברחבי הארץ. האם היו לתרבות הדיבור ואופני השית, שאפפו את החודשים הקודמים לרצח, העוצמה המספיקה לשלוח את יגאל עמיר לכיכר מלכי ישראל ובידו אקדח? הדעות כמובן חלוקות... להלן דף מקורות לשימושכם הטוב, בסוף כל מקור נקודה למחשבה – זכרו כי זוהי אפשרות אחת בלבד לגשת למקור זה:

1. מעגל הקסם:

- **נקודה למחשבה:** לאחר התבוננות בפרטי הקריקטורה חשבו איזו שאלה עולה לכם בראש – זו יכולה להיות שאלה הקשורה ליצירה, לחברה הישראלית, לטבע האדם, להיסטוריה המשותפת או לתמונת העתיד שלנו וכן הלאה. השימוש בקריקטורה נעשה ברשותו של היוצר שי צ'רקה.

2. בג"ץ 'קול העם' ¹מבחן הוודאות הקרובה:

- "רק כאשר הפרסום יצא מגדר של ביאור רעיון גרידא ולבש צורה של הטפה, היוצרת, בשים לב למסיבות, לפחות אפשרות קרובה של עשיית מעשים המסכנים את שלום הציבור, יהיה מקום להתערבות השלטונות לשם דיכוי הפרסום או מניעת הישגותו בעתיד"
- השופט שמעון אגרנט
- **נקודה למחשבה:** הניסוח 'אפשרות קרובה של מעשים המסכנים את הציבור' איננו נותן כלים חד משמעיים להגדרת הגבול בין חופש הביטוי והסתה. מה הכוח ומה החולשה של התבטאות מעורפלת מסוג זה?

¹¹ בג"ץ 73/53 חברת קול העם נ' שר הפנים, 1953.

3. מבחן כיכר העיר:

"אם אדם יכול לצעוד לאמצע כיכר העיר, ולבטא את דעותיו בלי שיחשוש ממעצר, מאסר או פגיעה,

הרי שאדם זה חי בחברה חופשית, לא בחברת פחד."

נתן שרנסקי, יתרון הדמוקרטיה)

- **נקודה למחשבה:** האם תרבות דמוקרטית תמיד מאפשרת ביטוי דעות ועמדות? מתי כן? מתי לא?

4. האם הקשר בין מילים ומעשים הכרחי?

"כשאני מקשיב מדי פעם (מה לעשות, זה מקום העבודה שלי) לסאונד של חברי הכנסת הערבים וגם לתוכן של דבריהם, אני מרגיש כאילו אני נמצא במועצת הביטחון של האו"ם בעוד כינוס אנטי-ישראלי. זו תחרות בסגנון "מי שונא את ישראל יותר ממני?" בה הח"כים הערבים משלהבים את עצמם, נגרים, מתלקחים ומתחממים כשהפרס הראשון הוא נסיעה לקדאפי או לנצראללה.... הייתי שם ואני מבטיחכם נאמנה כי אם חברת הכנסת זועבי הייתה נושאת עוד נאום אנטי-ישראלי משעמם כדרכה, מול אולם מפוהק כבשגרה, לא היה נגרם כל נזק. הנציגות הערבית-לאומית-אסלאמית בכנסת היא בעייתית ולעיתים מסוכנת, אבל הרוב היהודי הלאומי לא מוכרח להפגין את האהבה שלו לחיילים ואת סלידתו מהתנהגות הערבים בזעקות שבר. אנחנו בעלי הבית ולא האורחים, אנחנו הנציגים של הרוב היהודי, הדמוקרטי, הלאומי, ולא קורה כלום כל עוד הם רק מקשקשים"

(מתוך הבלוג של חה"כ אורי אורבך ז"ל <http://www.uriorbach.co.il/1181/>)

- **נקודה למחשבה:** אורבך סבור כי 'לא קורה דבר כל עוד הם מקשקשים' – מסכימים?

5. אתיקה של ניהול דיון:

הטיעון בדבר 'חופש הביטוי' אינו אמור להצדיק פגיעה בוטה וגסה באמונתם של בני-אדם אחרים.

זכות הבעת דעה אין פירושה זכות להעליב ולפגוע.

בכל מדינה מתוקנת יש חוקים המגבילים את חופש הביטוי,

שכן מולו עומדים ערכים חשובים לא פחות, כמו כבוד הזולת.

אנחנו חיים בעולם פתוח, שבו מותר למתוח ביקורת ולהתווכח על כל דבר,

אבל ביזוי קודשי הזולת איננו חלק מוויכוח.

זו רשעות ופגיעה גסה ובוטה ברגשות בני-אדם.

וזו למעשה מטרתם המכוונת של אותם 'יוצרים' – להכאיב, לקומם, לחולל פרובוקציה.

יש כאן הפיכת חופש הביטוי לחופש השיסוי.

(הרב מנחם ברוד, חב"ד, שיחת השבוע 1464).

- **נקודה למחשבה:** אילו ערכים מציב הרב ברוד לנוכח ערך חופש הביטוי? אילו ערכים נוספים עשויים לייצר דילמה מול ערך חופש הביטוי?

ככה לא בונים חומה!

ניהול ראוי של מחלוקת – בית הלל ובית שמאי כמקרה מבחן.

המושג 'מחלוקת' ארוג לתוך עולם המחשבה היהודי באמצעות המפגש בין בית שמאי ובית הלל.

כיצד מתווה הקשר בין שתי האסכולות את תפיסת המחלוקת בתרבות היהודית?
להלן דף מקורות לשימושכם הטוב, בסוף כל מקור נקודה למחשבה – זכרו כי זוהי אפשרות אחת בלבד לגשת למקור זה:

1. כיצד מכריעים מחלוקות?

אמר רבי אבא אמר שמואל: שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו.
יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל.
וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן - מפני שנחנך ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי.
ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.
(תלמוד בבלי מסכת עירובין דף יג עמוד ב)

• נקודה למחשבה:

מהי לדעתכם התשתית הרעיונית שיוצר מקור זה בנוגע ללגיטימיות של מחלוקת ובנוגע לאופן בו פותרים מחלוקות?

2. חרב בבית המדרש – תלמוד ירושלמי:

מתני' אילו מהלכות שאמרו בעלית חנניה בן חזקיה בן גרון כשעלו לבקרו כו'.
אותו היום היה קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל...
תנא רבי יהושע אונייא תלמידי בית שמאי עמדו להן מלמטה
והיו הורגין בתלמידי בית הלל
תני ששה מהן עלו והשאר עמדו עליהן בחרבות וברמחים
(תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק א דף ג טור ג /ה"ג)

• נקודה למחשבה:

"יום שנעשה בו העגל" מציין את נפילת העם היוצא ממצרים לעבודה זרה, מיד לאחר קבלת התורה. מדוע לדעתכם בחר המדרש בעולם מושגי זה דווקא לתיאור האלימות בבית המדרש?

3. חרב בבית המדרש – תלמוד בבלי:

ואידך הוצר לגת, שמאי אומר: הוכשר, הלל אומר: לא הוכשר.
אמר לו הלל לשמאי: מפני מה בוצרין בטהרה, ואין מוסקין בטהרה?
(רש"י: מפני מה בוצרין בטהרה - מפני מה אתה מצריך לבצור בכלים טהורים, דקאמרת הוכשר, ואין אתה מצריך למסוק זיתים בכלים טהורים?)
- אמר לו: אם תקניטני - גוזרני טומאה אף על המסיקה.
נעצו חרב בבית המדרש, אמרו: הנכנס יכנס והיוצא אל יצא.
(רש"י: לבית המדרש)

יום הזיכרון לרצח רוח"מ יצחק רבין תשע"ח

ואותו היום היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים,
והיה קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל. (רש"י: לפי שהלל נשיא וענותן)
(תלמוד בבלי מסכת שבת דף יז עמוד א)

• נקודה למחשבה:

בשונה מן התלמוד הירושלמי גרסת הבבלי איננה מתייחסת לאלים פיזית. מדוע אם כך
היה יום זה "קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל"?

4. חרב בבית המדרש – הרב משה פיינשטיין¹:

הא דנעצו חרב בבי המדרש...
הנה נראה פשוט דלצורך גדול כדי שיתבררו ההלכות, מותר להכניס חרב לבית המדרש.
אך תמוה מה היו יכולין לעשות בהחרב,
וכי איכא (יש) חיוב מיתה על מי שאינו רוצה לומר דעתו באיזה הוראה?
.... ולכן דברי הירושלמי צריך עיון גדול.
ולשון גמרא דידן (בבלי) צריך לפרש שהנעיצת חרב היה רק להודיע חומר הדבר לברר
הלכה...
ועל ידי זה נתעוררו כל החכמים שהיו שם, לעלות ולהישאר שם, עד שיעיינו כולן, ולהחליט כל
אחד לפי דעתו וחכמתו.
(שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן כ)

• נקודה למחשבה:

הרב פיינשטיין מבקש להסביר את הבדלי הגרסאות בין התלמודים בכל הנוגע ליישוב
המחלוקת בין בית שמאי ובית הלל. מה ניתן ללמוד מדבריו לגבי האופן הראוי ליישוב
מחלוקות?

5. בית שמאי ובית הלל: סוף דבר.

אף על פי שאלו אוסרין ואלו מתירין אלו פוסלין ואלו מכשירין
לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל ולא בית הלל מבית שמאי
כל הטהרות והטומאות שהיו אלו מטהרין ואלו מטמאין
לא נמנעו עושין טהרות אלו על גבי אלו:
משנה מסכת יבמות פרק א משנה ד

• נקודה למחשבה:

למרות המחלוקת בין שתי הקהילות, הם לא נמנעו מלהינשא האחד עם השני.
אילו תכונות, של ציבור ושל יחידים, צריכות להתקיים לשם כך?

¹ הרב משה פיינשטיין, 1895 – 1986, מגדולי הפוסקים של יהדות ארה"ב, ראש מועצת גדולי התורה של
אגודת ישראל בארה"ב ובעל שו"ת (שאלות ותשובות) 'אגרות משה'.

מה מאחד אותנו ומה מפריד?

כיצד בונים גשר על פני התהום?

הדיון הישראלי המובהק, העוסק בכוחן של מילים לחולל מציאות, קשור לרצח רבין. הימים שלאחר הסכם אוסלו היו רוויים במתיחות פנימית, לנוכח גל פיגועים ששטף את הארץ ולאור מדיניותה של הממשלה. הפגנות ענק, בהן הביעו אזרחים את חששותיהם וכעסם, נערכו ברחבי הארץ. האם היו לתרבות הדיבור ואופני השיח, שאפפו את החודשים הקודמים לרצח, העוצמה המספיקה לשלוח את יגאל עמיר לכיכר מלכי ישראל ובידו אקדח? הדעות כמובן חלוקות... להלן דף מקורות לשימושכם הטוב, בסוף כל מקור נקודה למחשבה – זכרו כי זוהי אפשרות אחת בלבד לגשת למקור זה:

1. החברה הישראלית והרשתות החברתיות:

לקישור לסרטון [לחץ כאן](#)

- **נקודה למחשבה:** מהו המאפיין המובהק ביותר של החברה הישראלית העולה מתוך הסרטון. נסו להסביר מדוע תכונה זו מאפיינת אותנו כחברה.

2. סדר ישראלי חדש:

השופט שמעון אגרנט החברה הישראלית משנה את פניה. אין מדובר בשינוי של מה בכך, אלא בתמורות שיעצבו מחדש את הזהות שלנו כ"ישראלים" וישפיעו עמוקות על הדרך בה אנו מבינים את עצמנו ואת הבית הלאומי שלנו. מהשינוי הזה לא ניתן לברוח. התמורות הללו אולי יעוררו בחלקנו נוסטלגיה ל"ארץ ישראל הישנה והאהובה", אבל חווית היחד, מול קומזיץ ישראלי מדומיין, מדורת השבט ההיא - כבר לא תשוב... ההתליכים הדמוגרפיים המעצבים מחדש את פניה של החברה הישראלית יצרו למעשה "סדר ישראלי חדש". סדר שבו אין עוד רוב ברור ואין מיעוטים ברורים. סדר שבו החברה הישראלית מורכבת מארבעה מגזרים, ואם נרצה - ארבעה "שבטים" מרכזיים, שונים מהותית אלה מאלה, שילכו ויתקרבו זה אל זה בגודלם. שבו, אם נרצה ואם לאו, "מבנה הבעלות" על החברה הישראלית ומדינת ישראל משתנה לנגד עינינו. (הנשיא ריבלין, נאום השבטים 2015 <https://www.israeli-hope.gov.il/Vision-full-speech-2015>)

- **נקודה למחשבה:** הנשיא ריבלין מציע להיפרד מרעיון ה'יחד' הישראלי המתחמם לאורה של מדורת שבט אחת, ולהכיר בכך שישראל מחולקת לארבעה שבטים. מה היתרון של קבלת החלוקה המגזרית? מה החיסרון של ניתוח כזה של המציאות?

3. בריתות חדשות:

היחלשות המושגים "ימין" ו"שמאל" פותחת אפשרות לבחון את המציאות החברתית בדרכים חדשות. האם רק אנשי "שמאל" מסוגלים להגדיר אלימות נגד נשים כבעיה פוליטית? האם לאנשים מה"ימין" אין אינטרס לשפר את מערכת מעונות היום, ולהרחיק פעוטות מגני הילדים של ש"ס? האם הזרמת כספים לא שוויונית, שלא כדין, למגזר החרדי, אינה מעניינם של כל אזרחי ישראל? כביש חוצה ישראל הוא סוגיה שמבחינה בין "ימין ל"שמאל"? יחסם של החרדים למדינה ולסמליה איננו מטריד את בוגרי ישיבת הגוש? שלטי רחוב פדופילים ופורנוגרפיים מחרידים רק את הדתיים? והנה חזון אחרית הימים: כשהחרדים ירגישו שהאוטונומיה החינוכית שניתנה להם עומדת להסתיים, אולי ירצו לשתף פעולה עם הערבים אזרחי ישראל, שמבקשים אוטונומיה דומה לעצמם. מדוע לא? לכידות חברתית חדשה יכולה להיווצר תוך התהוותן של קואליציות חדשות, וקואליציות חדשות הן כיום צו השעה.

(גיל הר אבן, עולמות נפרדים בריתות חדשות

<https://www.itu.org.il/?CategoryID=494&ArticleID=1094>

- **נקודה למחשבה:** גיל הר אבן מציעה לבנות קואליציות חדשות, מה התנאים הדרושים על מנת שבריתות חדשות מסוג זה תתקיימנה?

4. הבחירה העצובה בדמוקרטיה:

נדמה לי שדמוקרטיה אמיתית פירושה בחירה עצובה, אך מודעת, של האפשרות השלישית. אנסה להמחיש את הדברים המחשה סימטרית. אף אם 'יודעים' אנו שפינוי סיני הוא בעיני אסון היסטורי וסכנה אסטרטגית, ואף אם 'בטוחים' אנו שהיציאה למלחמה בלבנון היא פסולה והרפתקה של בלתי אחראיים, עלינו להישמע לקולה של הסמכות שאנו קבענו. וזאת, למרות שידועים אנו ידיעה מוחלטת, בהוכחה מתמטית או

בנבואה, שהחלטות אלו מסוכנות והרות אסון. זו היא משמעותה של האמנה הפוליטית המהווה את הבסיס לחיינו הדמוקרטיים. לפי דעתי גם משמעות הנידוי שחכמים הטילו וקבלו על עצמם, במקרה של מי שמסרב לוותר על עמדתו כשהרוב גבר עליו.

(פרופ' שלום רוזנברג, דמוקרטיה ויהדות <http://www.daat.ac.il/daat/eZRachut/demokrat.htm>)

- **נקודה למחשבה:** פרופ' רוזנברג טוען כי הדמוקרטיה היא "בחירה עצובה אך מודעת" – האם אתם מסכימים עם קביעתו? מדוע?